MOSTRA DE CINEMA ÀRAB I MEDITERRANI DE CATALUNYA
VI EDICIÓ / FILMOTECA DE CATALUNYA

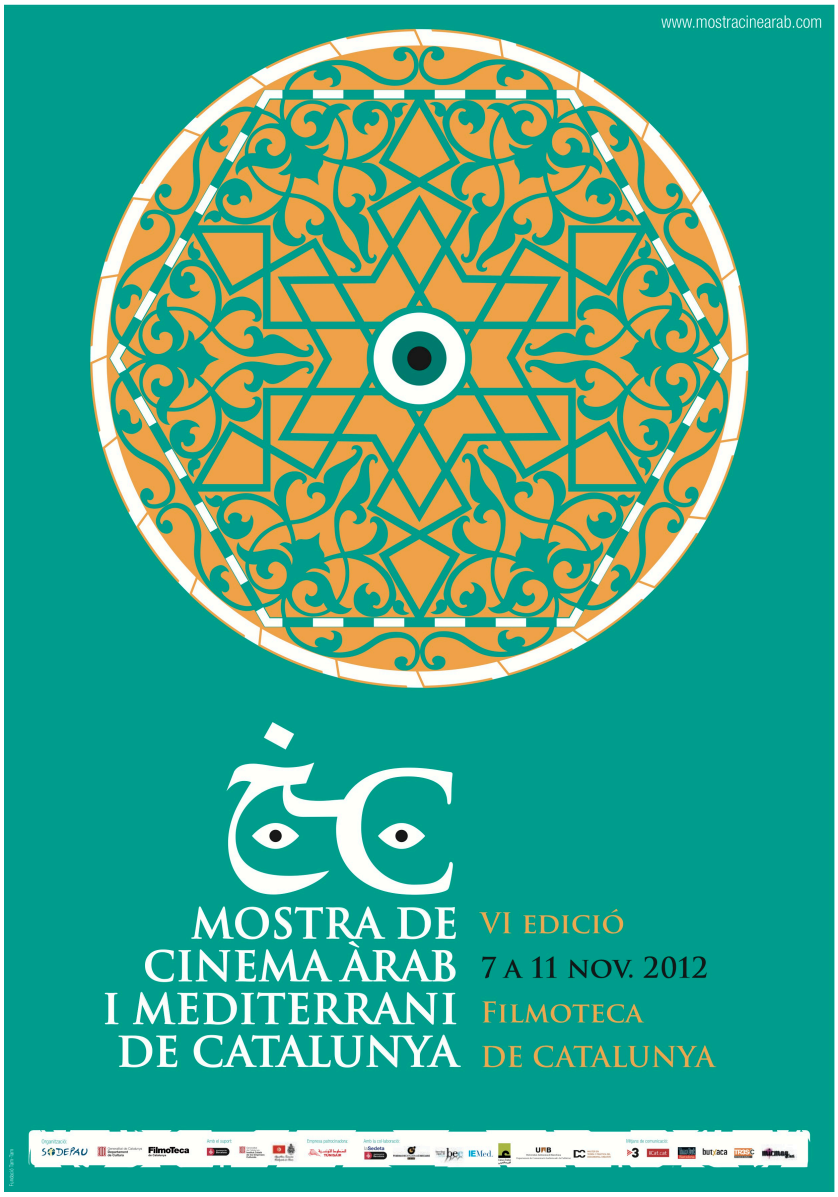

DOSSIER TUNÍSIA

PAÍS CONVIDAT

Realitzat per ***Elisabetta Ciuccarelli i Lurdes Vidal****, tècnica i responsable respectivament de l'àrea de Món Àrab i Mediterrani de l'Institut Europeu de la Mediterrània (IEMed)*

1. Tunísia en xifres

Població (2010): 10,5 milions

Estructura per edat de la població (2010)	
0 – 14 anys	23%
15 – 64 anys	70%
≥ 65 anys	7%

Demografia

Població estimada per a 2050	*Taxa de natalitat bruta*	*Taxa de mortalitat bruta*	*Taxa anual de creixement demogràfic*	*Índex de fecunditat*
milions	per 1000 habitants	per 1000 habitants	%	fills per dona
2011	2009	2009	2010	2010
12,7	18	6	1,0	2,04

Índex de desenvolupament humà (IDH)

Esperança de vida en néixer (anys)	*Anys d'escolaritat (promig)*	*Anys d'escolaritat esperats*	*IDH*	*Posició en el rànquing de l'IDH*
2011	2011	2011	2011	2011
74,5	6,5	14,5	0,698	94

PIB (milions $, 2010): 44291
Creixement del PIB (2010): 3,7%

Educació i formació de capital humà

Taxa neta de matriculació			*Despesa pública en educació*			
primària	secundaria	Ràtio d'alumnes de primària		primària i preescolar	secundària i post-secundària	terciària
(%)	(%)	alumnes per professor	% PIB	% tots els nivells	% tots els nivells	% tots els nivells
2008/11	2008/11	2007/11	2005/2009	2004/2009	2004/2009	2004/2009
98	..	17	6,3	35,1	42,6	22,9

Salut, supervivència i accés a recursos sanitaris

Taxa de mortalitat infantil		*Índex de mortalitat materna*	*Població infectada pel VIH*		*Població amb accés a aigua potable*	*Taxa d'ús d'anticonceptius*
per 1000 nascuts vius	< 5 anys per 1000 nascuts vius	per 100000 nascuts vius	estimació baixa – estimació alta ---------- > 15 anys	% ---------- 15 – 49 anys	%	% de dones casades o en parella que notifiquen el seu ús
2010	2010	2008	2009	2009	2008	2000/2010
14	16	60	2400	< 0,1	94	62,6

Gènere: desenvolupament social

Taxa d'alfabetització d'adults ≥ 15 anys		*Taxa bruta combinada de matriculació primària, secundària i terciària*	
dones	homes	dones	homes
%	%	%	%
2006/2009	2006/2009	2006/2010	2006/2010
71,0	86,4	81	76

Tecnologia i comunicació

Circulació diària de diaris	*Ordinadors personals*	*Usuaris d'internet*
per 1000 habitants	per 100 habitants	per 100 habitants
2002 - 2007	2006 - 2007	2010
23	7,5	37

Ocupació i atur

		Taxa d'atur			
		total	dones	homes	juvenil
Població ocupada ---------- *milers*	*Taxa d'ocupació* ---------- *%*	% població activa	% població activa femenina	% població activa masculina	% població activa 15 – 24 anys
2009	2009	2007 - 2009	2005 - 2009	2005 - 2009	2007 - 2009
3242	41,1	14,2	17,3	13,1	31

Gènere: activitat econòmica

Ingressos salarials percebuts	
dones	homes
$ PPA	$ PPA
2007	2007
3249	11731

Distribució dels ingressos

	Participació en l'ingrés o en el consum					
	20% més pobre	segon 20%	tercer 20%	quart 20%	20% més ric	
Anys	%	%	%	%	%	Coeficient de Gini
2000*	6,0	10,3	14,8	21,7	47,2	40
2005	5,9	10,1	14,7	21,3	47,9	41

Font de les dades: *La Méditerranée en chiffres*, Annuaire IEMed. de la Méditerranée Med.2012, pp. 428 - 455
***Anuari IEMed. de la Mediterrània Med.2011**
http://www.iemed.org/publicacions/historic-de-publicacions/anuari-de-la-mediterrania

2. Tunísia la gran esperança de la democràcia àrab

De la independència a desembre de 2010: el llarg viatge de la tirania

Durant tota la seva trajectòria des de la independència, Tunísia sempre havia projectat al món una imatge d'estabilitat, tant amb Habib Burguiba com amb Zin El Abidin Ben Ali, el qual va accedir al poder l'any 1987 mitjançant un cop d'estat "mèdic" que va forçar la destitució del seu predecessor Habib Burguiba.

Burguiba fou el líder de la independència, sota la seva presidència va conduir una modernització imposada en ares del desenvolupament i establí un sistema polític autoritari, paternalista i caracteritzat pel despotisme il·lustrat i el culte a la personalitat. Durant el seu llarg mandat, de 1956 fins al 1987, Burguiba va apostar amb força per l'ensenyament, per un model social secularitzant i va introduir unes reformes legislatives al Codi de Família precursores en tot el món àrab que fan que el país sigui capdavanter a tota la regió en termes d'igualtat de gènere. Els seus encerts tant en política interior com en política exterior es van veure enfosquits principalment per la manca de pluralisme polític i la repressió de la oposició.

El seu successor Ben Ali es va caracteritzar per la continuïtat i reforçament substancial de les característiques del règim anterior: un lideratge fort, un partit omnipresent, i una policia i uns serveis de seguretat garants de l'estabilitat a través del control capil·lar de la població, de les organitzacions de la societat civil i de la premsa. Possiblement el de Ben Ali fou un despotisme més ignorant i refermà encara més les pautes de l'autoritarisme. La repressió de l'oposició política i de la llibertat d'expressió i d'associació anava encaminada a afeblir i fer desaparèixer l'oposició política. Els pocs partits d'oposició que tenien representació parlamentaria no tenien possibilitat d'incidir veritablement, ja que el Parlament no gaudia de cap mena de poder i estaven condemnats a ser mers instruments del règim per a construir una façana de pluralisme irreal que només servia de maquillatge democràtic de cara a l'exterior. Sindicats, activistes de la societat civil i partits polítics, tant d'esquerres com islamistes, foren víctimes de la repressió del règim que, durant 23 anys de mandat, va fabricar un miratge de cara a l'exterior: Tunísia era equivalent a estabilitat política, creixement econòmic i paradís turístic.

En l'àmbit social, la despesa en politiques socials fins al 2005 va ser força elevada. Els indicadors en educació i en desenvolupament humà eren considerablement millors que els d'altres països àrabs. Això no deixava de ser bo per al règim, ja que li garantia un cert grau "d'acontentament social", però també va permetre la formació d'una societat civil molt conscienciada i permeable a les protestes contra les injustícies i la dictadura.

No obstant això, les pràctiques de corrupció i d'enriquiment personal entorn el president i la seva família van acabar convertint el sistema en una cleptocràcia organitzada que actuava com un veritable depredador dels recursos econòmics del país, mal repartits especialment a les regions interiors, molt desfavorides respecte a la

costa. L'escàndol de la corrupció, juntament amb la incapacitat de generar llocs de treball de qualitat per a una joventut ben formada, amb qualificacions acadèmiques, i una societat portada a l'extrem per la manca de llibertats i de justícia social van actuar com a desencadenants poderosos de les revoltes al país que, posteriorment, es van estendre per tot el món àrab.

Protestes, revoltes, ocupacions i eleccions: esclat i consolidació de la revolució del Gessamí

Malgrat que ja feia temps que hi havia forts moviments de contestació popular dins de l'elit intel·lectual, la premsa no oficial, els moviments obrers i la joventut contestatària, l'inici de les protestes i les revoltes populars se situa a Sidi Buzid, una localitat de l'interior del país. Va ser allà on el jove enginyer informàtic a l'atur, Mohammed Buazizi, convertit per necessitat en venedor ambulant, es va calar foc per protestar contra els abusos de poder, la humiliació i la precarietat. Gràcies als joves i l'ús de les xarxes socials les mobilitzacions que van començar en les localitats interiors no van poder ser silenciades pel discurs oficial de la premsa estatal, fins que la revolta va adquirir una dimensió "nacional" i va arribar a totes les regions i les classes socials del país. Quan va assolir la capital, el moviment de protesta s'havia endut per davant unes desenes de vides i havia adquirit ja la força d'una revolució. Per la seva banda, l'exèrcit, que havia estat tradicionalment marginat dels afers polítics del règim benalista i que gaudia de cert prestigi entre la població es va posicionar al costat del poble i contra la violència de la policia, autèntic símbol de la repressió.

Finalment, Ben Ali no va tenir cap altre remei sinó fugir, el 14 de gener de 2011, i Tunísia va iniciar el seu complex camí cap a la democràcia. Era evident que la població havia enderrocat els murs de la por i no estava disposada a deixar escapar el que havia aconseguit. Per això, el seu paper va ser fonamental durant els tres governs interins que es van formar a partir d'aleshores. Amb els objectius d'assegurar la continuïtat de l'Estat, evitar un buit de poder, convocar i organitzar eleccions democràtiques per a l'assemblea constituent, es va formar el primer govern interí presidit per Mohammed Ghannushi, exprimer ministre de Ben Ali. La població, però, encara no havia abandonat el carrer i es va posar novament en marxa per denunciar el que considerava una desviació de la revolució. El poble volia una ruptura definitiva amb el règim benalista i amb l'antic partit governant, el RCD, i la pressió popular va fer dimitir Ghannushi i va conduir a una altra formació de govern. Van ser les anomenades ocupacions de la Kasbah.

El govern provisional successiu el liderà Beji Caid Essebsi, que va apostar per la creació de l'Alta Instància per a la Realització dels Objectius de la Revolució, de la Reforma Política i de la Transició Democràtica (AI), composada per representants de la societat civil i dels partits politics. Aquest era l'organisme, presidit pel jurista Iadh Ben Ashur, que s'havia de fer càrrec de la reforma electoral i de l'organització de les eleccions a l'assemblea constituent. Amb l'objectiu de trencar amb el passat es van imposar normes per tal d'evitar la participació de personalitats vinculades a l'antic règim.

Aquest va ser un període d'intensa activitat política, testimoni de la formació de nombrosos partits polítics i associacions. Van néixer nous sindicats, com la Confederació General del Treball, que acompanya en l'escenari sindical a la UGTT (Unió general dels treballadors tunisencs), l'únic sindicat tunisenc durant la dictadura que va constituir un important bastió de l'oposició durant el règim a pesar dels molts intents de control per part de l'Estat, i un actor principal de les revoltes. Un altre àmbit important per a la liberalització fou el dels mitjans de comunicació. La AI va crear la Instància nacional per a la reforma del sector de la informació i de la comunicació, amb l'objectiu de reformar el sector seguint els criteris i la normativa internacional relativa a la llibertat d'expressió.

Enmig d'un viu debat polític i social, el 23 d'octubre de 2011 es van celebrar les primeres eleccions democràtiques a Tunísia, que havien d'escollir una Assemblea constituent (ANC) encarregada de redactar la nova Constitució, nomenar un nou President de la República, formar govern i començar el procés de reformes. El sistema electoral escollit fou el proporcional (amb resta major) per permetre la més amplia representació parlamentària i evitar que un sol partit obtingués la majoria absoluta de l'Assemblea. Es van establir quotes per a garantir la participació de dones i joves que, a la pràctica, no van acabar de donar els fruits esperats. Les eleccions van ser organitzades i supervisades per la ISIE, la Instància Superior Independent per a les Eleccions, que va organitzar una campanya amb una normativa molt estricta sobre el funcionament, els mitjans de propaganda i el cens electoral.

Partits polítics, resultats electorals i formació de la *troika* governamental

El gran guanyador dels comicis fou, sens dubte, Ennahda, el partit del *Renaixement*, hereu dels antics moviments islamistes del país, àmpliament reprimits i assetjats tant per Burguiba com per Ben Ali. El mateix moviment Ennahda havia estat perseguit, desmantellat i els seus líders forçats a l'exili o empresonats durant els anys noranta, en consonància amb la política antiislamista seguida des de la independència. El seu líder carismàtic, Rashid Ghannushi, exiliat a Londres, portador d'un discurs de democràcia islamista proper a l'ideari del partit AKP turc, va retornar al país entre víctors i recels de bona part de la població.

Tot i haver-se unit força tard a les protestes, Ennahda va treure rèdit d'aquest passat de repressió i, malgrat tenir un sistema electoral poc favorable a majories àmplies, Ennahda va aconseguir el 41,47% dels vots. El partit islamista va arribar primer en totes les regions del país, a excepció de Sidi Buzid, bressol de les revoltes, on va guanyar Petició Popular. De fet, Ennahda no va guanyar al centre-oest del país, l'àrea geogràfica menys industrialitzada i la més rural del país. Al costat de les regions del Sud, Ennahda va guanyar també a les ciutats, així com entre totes les categories socials tunisenques.

En segon lloc va arribar el Congrés per a la República (CPR), partit de centre-esquerra focalitzat en la defensa dels drets humans. Moncef Marzuki, històric activista i represaliat dels antics règims en va ser el líder abans de convertir-se en president de la República.

Petició Popular, un partit liderat per Heshmi Hamdi, personatge una mica controvertit, antic militant islamista, propietari d'una cadena de televisió per satèl·lit que emetia des de l'estranger i originari de Sidi Buzid, va aconseguir el tercer lloc en les eleccions. Una campanya amb forts tons populistes i algunes acusacions de transgredir la normativa de propaganda electoral i de frau van entelar la victòria inesperada d'aquest partit.

En quarta posició va sortir escollit Ettakatol, un partit socialdemòcrata de la burgesia intel·lectual urbana, liderat per Mustafa Ben Jaafar. I finalment, destaca el daltabaix dels antics partits de l'oposició de Ben Ali, que van quedar relegats a posicions molt inferiors i van acusar la suposada connivència amb el règim anterior, la seva existència prèvia o el discurs excessivament agressiu i polaritzant contra els islamistes d'Ennahda.

El resultat de les eleccions s'ha interpretat clarament com la voluntat de la població de trencar amb la dictadura, la corrupció i la injustícia i perquè van veure en Ennahda una legitimitat per la repressió viscuda, un rostre clar de l'oposició al règim i una possibilitat de fer política de manera diferent. Aquesta visió, però, no era ni és compartida per bona part de la població que no va votar l'opció islamista. Cal tenir en compte, a més a més, que els grups salafistes van ser apartats del procés partidista, i il·legalitzats com a partits per manca de garanties democràtiques.

A falta de majoria, es va haver de formar un govern de coalició, que representava, a més, l'opció políticament més hàbil per a la formació islamista, la que més arriscava en termes d'èxit o fracàs en la nova etapa de govern. Així, governar en coalició podia ser una bona fórmula de compartir responsabilitats i justificar fracassos si era necessari. Ettakatol i CPR es van declarar disposats a negociar la participació al govern. El difícil equilibri entre aquestes forces i les instàncies de la societat civil, entre els sectors més conservadors i els més laics, ha estat una constant del debat postelectoral. Pel que fa l'equilibri de poders entre assemblea, govern i president, la ANC (assemblea nacional constituent) va donar un fort pes al president del govern, Hamadi Jebali, membre d'Ennahda, respecte al poder de l'ANC i del president de la República, Moncef Marzuki, quelcom que en certs cercles s'ha interpretat com un excessiu acaparament del poder per part del partit islamista.

Un any de govern i de discussions al voltant de la constitució

S'acaba de celebrar el primer aniversari de la celebració de les primeres eleccions democràtiques a Tunísia, i el balanç és incert, esperançador però també inquietant. Durant aquest any el debat polític i social ha estat una constant en relació amb la redacció de la constitució i el tipus de país i de societat que s'està bastint: quin és el sistema polític més apropiat? Quin ha de ser l'equilibri entre els poders? Com determinar i definir els drets i els deures, les llibertats ciutadanes que cal garantir? Quin és el paper de la religió en la política i en l'esfera pública?

Aquests interrogants només són alguns dels molts qüestionaments que han planat per damunt de la societat tunisenca en un any convuls, ple de confrontacions,

d'expectatives i també de decepcions. Un any en el termini del qual calia presentar al poble un projecte de constitució per referendar i emprendre les urgents reformes polítiques, socials i econòmiques que requeria el país: una reforma de la justícia que pogués restaurar la dignitat de les víctimes de la revolució; la reforma dels serveis de seguretat pet prevenir els abusos de poder i no recaure en les antigues pràctiques; la recuperació econòmica, l'establiment de relacions exteriors del nou govern tunisenc... En fi, una tasca que, si més no, no s'ha pogut completar en aquest termini i que possiblement requerirà més temps i molts esforços.

El debat constitucional va ser monopolitzat per la qüestió de la identitat religiosa, que abasta també els temes relacionats amb els drets de les minories religioses, de l'estatut personal i de la dona. En aquest sentit, per exemple, l'article 28, proposat l'agost de 2012, establia la "complementarietat" de la dona respecte a l'home, enlloc de parlar d'igualtat. Aquesta formulació va generar molta indignació i preocupació entre les associacions de dones i militants dels drets humans i diversos sectors de la societat civil que amb les seves queixes van forçar la modificació a finals de setembre i la introducció del principi d'igualtat entre homes i dones, tot i que es manté una referència a la "protecció de la família".

Altres conflictes va sorgir arran de l'intent de criminalitzar a la constitució les afrontes a allò considerat sagrat, que es va interpretar com una possible forma de coartar la llibertat d'expressió, un debat ja molt viu en la societat civil tunisenca arran dels problemes amb els mitjans de comunicació i els enfrontaments entre sectors ultraconservadors i sectors artístics arran de manifestacions culturals com l'exposició d'art contemporani "Le printemps des Arts", celebrada al mes de juny i atacada violentament per sectors del salafisme. La qüestió de la llibertat d'expressió, els seus límits o no, la sacralització del que es considera sagrat i la independència no només d'artistes i creadors sinó també dels professionals i dels mitjans de comunicació, és un debat viu i en constant batalla a Tunísia.

La referència a la xaria com a font de dret en la constitució va ser finalment substituïda per les pressions dels grups contraris per una referència a la tradició de reformisme religiós de la Tunísia del segle XIX i per la consagració constitucional d'un Estat civil "garant de la religió". El text determina que Tunísia és un estat lliure, sobirà, que la seva religió és l'islam, la seva llengua l'àrab i el seu règim polític la república, amb un sistema semipresidencial i amb separació de poders. La redacció no s'ha acabat encara i molts juristes en qüestionen la qualitat jurídica.

A banda del debat constitucional, Tunísia s'enfronta també amb altres reptes claus, com ara la reforma dels aparells de seguretat de l'Estat i la policia, responsables de sostenir el règim anterior i en les mans dels quals hi recauen violacions dels drets humans durant la dictadura i la revolució. Queda pendent també resoldre els temes de justícia en transició, i la demanda de jutjar els responsables de les víctimes durant les revoltes. Sense oblidar també la greu crisi econòmica que viu el país, la baixada de les inversions estrangeres i dels ingressos per turisme i la necessitat de crear llocs de treball per als joves titulats universitaris.

I per damunt de tot caldrà resoldre un dels temes claus del futur social i polític de Tunísia. Què passarà amb els sectors salafistes, ultraconservadors, fins ara desbancats de l'àmbit polític però que tenen un enorme impacte social, que pressionen políticament Ennahda per emprendre polítiques més properes a les interpretacions rigoristes i literalistes que els salafistes fan de l'ordenament públic i social i que han posat en peu de guerra a bona part dels sectors anomenats "liberals", molt presents en la societat tunisenca? Per a molts, la marginació d'aquests grups només els conduirà a una major radicalització, però per d'altres la seva "conversió" als principis democràtics no és possible i la seva presència posa en risc l'estil de vida que la societat tunisenca ha construït i vol preservar.

Un any després de ser escollida, l'Assemblea Nacional constituent es troba en el limbe de la legitimitat, ja que ha esgotat el termini que tenia per a redactar la constitució i convocar noves eleccions, i la polarització política creix cada dia que passa i possiblement s'agreujarà d'aquí a la data marcada per a les properes eleccions, el 23 de juny de 2013. Un nou bloc polític, Nida Tunis, format al juliol i liderat per l'exprimer ministre del govern provisional, Beji Caid Essebsi, és un front antiEnnahda que qüestiona la legitimitat de l'ANC i de la *troika* i fractura encara més l'escenari polític.

En definitiva, l'enfrontament polític i social és viu i intens a la Tunísia postrevolucionària, sobre el terreny, a la premsa i al món virtual dels blocs i les xarxes socials, que bullen amb el debat polític i social quotidià, un signe de salut democràtica impensable poc temps abans. El seu futur és incert però la forta implicació ciutadana i el sentiment que el futur finalment els pertany fa esperar que, siguin quin siguin els obstacles, la societat tunisenca no donarà el seu braç a tòrcer en aquesta conquesta, llarga i complexa, de la democràcia i la llibertat.

***Elisabetta Ciuccarelli i Lurdes Vidal**, tècnica i responsable respectivament de l'àrea de Món Àrab i Mediterrani de l'Institut Europeu de la Mediterrània (IEMed)*

3. Per saber-ne més

MED. CRONOS.

El dia a dia de les revoltes i les transicions a la riba sud i est de la Mediterrània. Cronologia elaborada per Hugo Gallego
http://www.iemed.org/dossiers/dossiers-iemed/mon-arab-i-mediterrani/onada-de-canvis-al-mon-arab/cronologia-per-paisos?set_language=ca

Anuari IEMed. de la Mediterrània

From revolution to the project of democracy: the difficulty of organizing the Tunisian transition. Khadija Mohsen-Finan, IEMed Mediterranean Yearbook Med.2012
http://www.iemed.org/observatori-en/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2012/Mohsen_Finan_en.pdf-en

Constitutional reform in Tunisia, Egypt, Morocco and Jordan: a comparative assessment. Imen Gallala-Arndt, IEMed Mediterranean Yearbook Med.2012
http://www.iemed.org/observatori-en/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2012/gallala_en.pdf

Tunísia i el despertar democràtic àrab. Bichara Khader, Anuari IEMed. de la Mediterrània Med.2011, 2011
http://www.iemed.org/observatori/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2011/khader_cat.pdf

Tunísia desencadena les revolucions àrabs. Ridha Kéfi, Anuari IEMed. de la Mediterrània Med.2011, 2011
http://www.iemed.org/observatori/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2011/kefi_cat.pdf

afkar/ideas

Era de cambio en el mundo árabe. Editorial, afkar/ideas n. 29
http://www.afkar-ideas.com/article/?id=4577

Túnez entre dos épocas. Ridha Kéfi, afkar/ideas n. 29
http://www.afkar-ideas.com/article/?id=4584

Focus IEMedObs

Tour keys to understand Tunisian politics after the elections. Nadia Marzouki, Focus n. 62, 11/2011
http://www.iemed.org/observatori-en/arees-danalisi/arxius-adjunts/copy_of_focus-en/62-Marzouki.pdf

The coming of the Arab autumn: lessons learned from Tunisia's democratic transition. Daniel Novotný, Focus n. 63, 11/2011
http://www.iemed.org/observatori/arees-danalisi/arxius-adjunts/copy_of_focus/63-Novotny.pdf

Tunisia: the next phase. Bruce Maddy-Weitzman, Focus n. 65, 11/2011
http://www.iemed.org/observatori/arees-danalisi/arxius-adjunts/copy_of_focus/65-Maddy-Weitzman.pdf

Tunisia, time for democracy. Senén Florensa, Focus n. 28, 02/20011
http://www.iemed.org/observatori-en/arees-danalisi/arxius-adjunts/copy_of_focus-en/Tunisia-%20Time%20for%20Democracy.pdf

Quaderns de la Mediterrània

El papel de las mujeres en la primavera árabe. Randa Achmawi, Quaderns de la Mediterrania nº 16
http://www.iemed.org/publicacions/historic-de-publicacions/quaderns-de-la-mediterrania/sumaris/qm16cat

Túnez: revolución y transición política o el conflicto de las tres legitimidades. Mohamed Kerrou, Quaderns de la Mediterrania nº 16
http://www.iemed.org/observatori/arees-danalisi/arxius-adjunts/qm-16-es/kerrou_tunez%20revolucion%20transicion%20tres%20legitimidades_qm16.pdf